

BÁTHORY ORSOLYA*

Lelkiségtörténeti kutatások múltja, jelene és jövője

Beszámoló az ELKH–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport 2022. január 20-án rendezett műhelykonferenciájáról¹

Idén lesz tíz éve, hogy Szelestei Nagy László, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának immár nyugalmazott professzora életre hívta a barokk kegyesség és áhítat irodalmával foglalkozó egykor MTA–, ma ELKH–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoportot. A kerek évforduló alkalmából a Kutatócsoport műhelykonferenciát szervezett *Lelkiségtörténeti kutatások múltja, jelene és jövője* címmel, azzal a szándékkal, hogy felmérje és a szélesebb szakmai és laikus közönség számára is megmutassa, milyen kutatócsoportok, tudományos műhelyek foglalkoznak jelenleg a régi magyarországi lelkiséggel és szakralitással. A konferenciára végül tizenkét kutatócsoport jelentkezett, vállalva, hogy egyenként 10 percben bemutatják tudományos műhelyeiket, valamint 20 perces előadások keretében beszámolnak éppen futó kutatásaikról, projektjeikről. A tanácskozás kiegészült egy könyvkiállítással is, amelyen a kutatócsoportok a legfrissebb kiadványaikat mutatták be.

A konferencia több évszázad lelkiségtörténetét felölelő programja tematikájában is sokszínű volt.

A középkori pergamen, illetve papír kódextöredékekkel foglalkozó, 1974 óta működő **Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Fragmenta Codicum Műhely**² annak vezetője, Sarbak Gábor mutatta be. A Fragmenta Műhely egy új forrásterület, a magyarországi könyvtárakban és levéltárakban fennmaradt középkori latin kódextöredékek feltárására jött létre. Elsőrendű feladata fragmentumok és teljes kódexek tudományos feldolgozása, katalogizálása és az eredmények katalógusokban és tanulmányokban való közzététele. Az új forrásanyag lehetővé teszi középkori írásbeliségünk és könyvkultúránk jobb megismerését. A kutatócsoport

* A szerző az HUN-REN–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos főmunkatársa.

¹ Megjelent a konferenciát követően a PPKE BTK honlapján.

² http://www.fragmenta.oszk.hu/fragm_hu_kutcsop.htm (2023. 02. 02.)

másik két munkatársa, Zsupán Edina és Lauf Judit ismertette a Kálmáncsehi-breviárummal kapcsolatos komplex – liturgiátörténeti, kodikológiai, művészettörténeti – vizsgálataik eredményeit. Kálmáncsehi Domonkos (1432–1503) 1481-ben készült, breviáriummal egybekötött misekönyvét jelenleg New York-ban (The Morgan Library & Museum) őrzik. A kódexből készült facsimile-válogatást a Nemzetstratégiai Kutatóintézet tavaly, az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus tiszteletére adta ki.

A nyugati egyházi liturgia végzéséhez kapcsolódó középkori, illetve kora újkori emlékeket kutatja és regisztrálja a 2003 óta fennálló, Földváry Miklós vezette **MTA–ELTE Lendület Liturgiátörténeti Kutatócsoport**.³ A tudományos műhely tevékenységét Horváth Balázs, munkatárs mutatta be. A kutatócsoport vezetője, Földváry Miklós előadásában a barokk kori, azon belül is a neogallikán szertartáskönyvek liturgiátörténeti forrásértékére hívta fel a figyelmet.

Kolozsvárról, online bejelentkezéssel mutatta be a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen működő **Res Litteraria Transylvaniae Vetus Irodalom- és Művelődéstörténeti Műhelyt**⁴ annak vezetője, Gábor Csilla. A csoport a 16–18. századi Erdély könyv-, irodalom- és művelődéstörténetének különféle részjelenségeit kutatja. A műhely másik munkatársától, Farmati Annától élőben hallhattunk előadást a ferences Nyújtódi András írásgyakorlatáról, fordítói és szöveghasználói attitűdjeinek elemzéséről a Székelyudvarhelyi kódex első három részére koncentrálna.

A **Kora Újkori Jezsuita Iskoláztatás Kutatócsoport**⁵ a Jézus Társasága által működtetett magyarországi és erdélyi középiskolák történetét kutatja. A csoport alapításáról, munkatársairól, eddigi munkáiról és jövőbeli terveiről a kutatócsoport-vezető Fazekas István tartott beszámolót. Ő és Kádár Zsófia közösen avatták be a hallgatóságot a pozsonyi, győri és nagyszombati gimnáziumok anyakönyveinek elektronikus feldolgozásának részleteibe, és mutatták be az adatokból levont elsődleges következtetéseket. Az egyik ilyen érdekes információ volt például, hogy a jezsuita gimnáziumokban adott esetben protestáns diákok is tanulhattak a felekezeti áttérés kényszere nélkül.

³ <http://vallastudomany.elte.hu/node/52/%C2%A0> (2023. 02. 02.)

⁴ <https://bit.ly/3SXMC1a> (2023. 02. 02.)

⁵ <https://egyetemtortenet.elte.hu/tagok/koraujkori> (2023. 02. 02.)

A Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoporthoz hasonlóan az Egyetemen működik az **MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport**⁶, amelyet Tusor Péter, kutatócsoport-vezető mutatott volna be és tartott volna előadást a folyamatban lévő munkáikról, sajnos azonban ebben betegsége megakadályozta. A tudományos műhely 2012-ben kezdte meg működését mint Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport, 2017 júliusától nevében is megjelenítve szakmai céljait, identitását – az MTA (ELKH) támogatott kutatóhelyi programja keretében végzi tevékenységét. A sajnálatunkra el nem hangzott előadás témája Giulio Spinola, bécsi pápai követ Szelepcvény György kancellárral, 1665-ben folytatott titkos tárgyalása és az erről szóló forrás nemzetközi politikai trendek kontextusába illesztett elemzése volt.

Ugyancsak az Egyetemen – Hargittay Emil, kutatócsoport-vezető megfogalmazása szerint – „láthatatlanul” tevékenykedik a **Pázmány Péter Kutatócsoport**,⁷ amely viszont nagyon is látható eredményeket mutatott föl az elmúlt bő két évtized folyamán. A munkatársak ugyanis Egyetemünk névadójának nagy horderejű és évszázadok óta töretlenül intenzív hatástörténettel rendelkező életművét rendezik sajtó alá; a végső cél a teljes oeuvre modern kritikai kiadásban történő megjelentetése. Néhány hete, 2021 karácsonya előtt került ki a nyomdából a legújabb, 12. kötet, az *Az nagy Calvinus János hiszekegy Istene...* című, 1609-es Kálvin-ellenes vitairat. A kötetet Hargittay Emil és a sajtó alá rendező Ajkay Alinka mutatták be egy kötetlen beszélgetés keretében.

Szintén a mai elvárásoknak megfelelő kiadvány, egy új unitárius prédikáció-történettel foglalkozó kézikönyv kiadását tűzte ki célul a **A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon**⁸ nevet viselő kutatócsoport. A műhelyt vezető Lovas Borbála szerint a modern kutatásokat öszszegző kézikönyv megoldást jelentene a témában mutatkozó viszonylagos forráshiányra, kiváltaná az eddig megjelent elavult és részleges unitárius prédikáció-történeteket, és egy nemcsak magyar, hanem nemzetközi viszonylatban is fontos és időszerű problémákkal foglalkozó új prédikáció-történetet nyújtana az érdeklődő szakmai közegnek. A vállalkozás fontosságát a csoport másik tagja, Molnár Dávid,

⁶ <https://institutumfraknoi.hu/> (2023. 02. 02.)

⁷ <https://btk.ppke.hu/pazmany-peter-kutatocsoport> (2023. 02. 02.)

⁸ <https://unitpred.elte.hu/rolunk> (2023. 02. 02.)

egy konkrét példával illusztrálta online előadásában, amelyben Homoródszentmártoni Kovács János prédikációgyűjteményére vonatkozó vizsgálat eredményeit osztotta meg a hallgatósággal.

Az 1500–1800 közötti ún. „hosszú reformáció” hazai és kelet-európai irodalom- és művelődéstörténeti jelenségeivel foglalkozik az **MTA BTK Lendület – Hosszú Reformáció Kelet Európában 1500–1800**⁹ projekt keretében működő nemzetközi kutatócsoport. A nemzetközi tudományos műhely 2018-ban állt föl Tóth Zsombor vezetésével a Bölcsészettudományi Kutatóközpont intézményi keretei között. A projekt kettős célt követ: a hosszú reformáció fogalma köré felépülő kutatási gyakorlat megalapozását és meghonosítását a hazai kutatásban, valamint egy nemzetközi kutatási és koordinációs központ (Centre for Reformation Studies) felállítását, amely a projektet, illetve külső és belső munkatársait a befogadó intézettel együtt erőteljesen pozicionálja a nemzetközi reformációkutatásban. Mindezekről beszélt Tóth Zsombor távollétében a kutatócsoport tudományos koordinátora, Móra Tünde, aki saját, temetési orációkkal kapcsolatos kutatásairól is beszámolt előadásában.

Száraz Orsolya, a Debreceni Egyetem oktatója, szintén a távollévő csoportvezető, Fazakas Gergely Tamás helyett mutatta be a **Reformációkutató és Kora Újkori Művelődéstörténeti Műhely**¹⁰ tevékenységét, korábbi és aktuális projektjeit. A Műhely a 2005-től megkezdett kutatásokat folytatja a Debreceni Egyetem BTK, Magyar Irodalom-és Kultúratudományi Intézetben oktató tanárok részvételével. Egyik alapkutatásuk a szentek és mártírok kora újkori kultuszát vizsgálja, abból a szempontból, hogy milyen szerepe volt ezeknek a vallásos és nemzeti emlékezetben, miként értelmeződtek „emlékezethelyekként” a kora újkori Magyarországon és Európában, illetve milyen szerepük volt ezeknek az értelmezéseknek a vallásos és a nemzeti identitás formálásában. A másik fontos kutatási profil a 17. századi magyarországi protestáns kulturális emlékezet reprezentációja szempontjából talán legfontosabb szerző, Medgyesi Pál életművének kiadása. Száraz Orsolya saját, a Műhelyben végzett munkájáról beszámolva, a 17–18. századi magyar nyelvű prédikációk által közvetített penitenciatartási mintákról tartott előadást.

⁹ <http://longreformation.btk.mta.hu/hu/> (2023. 02. 02.)

¹⁰ <https://irodalom.unideb.hu/nyitolar-reformaciokutato-es-kora-ujkori-muvelodestorteneti-muhely> (2023. 02. 02.)

A lelektörténet néprajzi vonatkozásairól hallhattunk az **MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport**¹¹ bemutatkozásában és előadásában. A projekt célja – amint arról Bárth Dániel, a kutatócsoport vezetője beszámolt – a lokális közösségekben élő keresztény alsópapság kultúráközvetítő szerepének vizsgálata a 18–20. századi Magyarországon és Erdélyben. A kutatók elsősorban esettanulmányok keretében térképezik fel az egyházi hierarchia legalsó álló papok helyi társadalmi funkciójának, mindennapi életvilágának, mentalitásának változó és sokszínű viszonyrendszerét. Ez utóbbira mutatott be konkrét példákat Bárth Dániel Muntagné Tabajdi Zsuzsannával közösen tartott előadásában. A két ismertetett esettanulmány bepillantást engedett a 18. századi szociokulturális miliőben megvalósuló felekezeti együttélés mikroszintű helyi mintázataiba.

Az 1979 óta működő, a nemrégiben elhunyt Kilián István (1933–2021) professzor nevével fémjelzett **Régi Magyar Drámatörténeti Kutatócsoportot**¹² jelenleg Pintér Márta Zsuzsanna, az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, BMK dékánja vezeti. Az ő távollétében Medgyesy S. Norbert számolt be a csoport munkájáról. A régi magyar dráma emlékeit gyűjtő, katalogizáló és feldolgozó műhely kiadásában számos adattár, monográfia és forrásközlés látott napvilágot. A kiadványok között szerepel a Régi Magyar Drámai Emlékek-sorozat, valamint a barokk leleket tápláló iskolai színjátszás darabjait regisztráló iskoladráma-adattárak. Az előadás végén röviden szó volt az iskoladrámákat 2002 óta rendszeresen bemutató Boldog Özséb Színtársulat (BÖSZK) munkájáról, valamint a lelektörténet körébe sorolható vasi Perenye népénekkincséről és a magyar szentekkel (István, László, Márton) kapcsolatos énekeskönyvekről és hangfelvételekről.

Az utolsó bemutatkozó az **ELKH–PPKE Barokk Irodalom és Leleket Kutatócsoport**¹³ volt, amelynek tevékenységét, a főbb leleketi műfajokat regisztráló adatbázisok építését vezetőnk, Hargittay Emil ismertette. Munkatársunk, Szádóczki Vera a Kutatócsoport másik nagy volumenű projektjéről, a Régi Magyar Költők Tára 17. századi sorozatában megjelenő kötet sajtó alá rendezési munkálatairól számolt be. A 17. század utolsó két évtizedének nyomtatott és kéziratos katolikus népénektermését számba vevő kiadvány számos kihívás elé állította és állítja a Szádóczki Verával együtt dolgozó Bogár Juditot is.

¹¹ <http://histfolk.elte.hu/> (2023. 02. 02.)

¹² <http://dramakut.iti.mta.hu/> (2023. 02. 02.)

¹³ <https://btk.ppke.hu/hun-ren-ppke-barokk-irodalom-es-leleket-kutato-csoport> (2023. 02. 02.)